

**LIBOS DIZAYN TA'LIMI: TALABALARDA KASB MALAKALARINI
ShAKLLANTIRISHNING AKTUAL MUAMMOLARI**

Umarova Zuxra Sa'dullaevna

*Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti o'qituvchisi, mustaqil
tadqiqotchi*

Abdullayeva Fotima Sagdullayevna

*Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti o'qituvchisi, mustaqil
tadqiqotchi*

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.050>

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Oliy ta'lim tizimlarida "Libos dizayni" yo'nalishi bo'yicha talabalarning kasbiy malakalarini shakllantirishda ta'lim tarkibidagi ijodiy, texnik va nazariy fanlarning o'rni va samarasi haqida so'z yuritilmoqda. Shu maqsadda Milliy rassomlik va dizayn instituti hamda "Kimyo" xalqaro universitetidagi soha ta'limlarida ijodiy, texnik va nazariy fanlarning fan dasturlari darajasiga doir solishtirma tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: Libos dizayni, dizayner, badiiy ishlov berish ustasi, Kamoliddin Behzod nomli Milliy rassomlik va dizayn instituti, Kimyo Xalqaro Universiteti.

**ОБРАЗОВАНИЕ ДИЗАЙНА ОДЕЖДЫ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ**

Умарова Зухра Садуллаевна

*Национальный институт искусства и дизайна Камолиддина Бехзода, преподаватель,
независимый исследователь*

Абдуллаева Фатима Сагдуллаевна

*Камолиддин Национальный институт искусства и дизайна Бехзода, преподаватель,
независимый исследователь*

Аннотация: В статье говорится о роли и эффективности творческих, технических и теоретических предметов, в формировании навыков профессионализма выпускников по направлению «Дизайн одежды» действующих вузах в Узбекистане. Одновременно в статье проведен сравнительный анализ места и значения творческих, технических и теоретических предметов в профильном образовании в Национальном институте художеств и дизайна имени Камолиддина Бехзода и в Ташкентском Международном Университете Кимё.

Ключевые слова: Дизайн одежды, дизайнер, мастер художественной обработки, Национальный институт художеств и дизайна имени Камолиддина Бехзода, Ташкентский международный университет Кимё.

**CLOTHING DESIGN EDUCATION: CURRENT PROBLEMS OF FORMING
PROFESSIONAL SKILLS IN STUDENTS**

Umarova Zuxra Sadullaevna

Kamoliddin Behzod National Institute of Art and Design, teacher, independent researcher

Abdullayeva Fatima Sagdullayevna

Kamoliddin Behzod National Institute of Art and Design, teacher, independent researcher

Abstract: The article talks about the role and effectiveness of creative, technical and theoretical subjects in the formation of professional skills of graduates in the direction of "Fashion Design" at existing universities in Uzbekistan. At the same time, the article provides a comparative analysis of the place and importance of creative, technical and theoretical subjects in specialized education at the National Institute of Arts and Design named after Kamoliddin Bekhzod and at the Tashkent International Chemical University.

Keywords: Fashion design, designer, master of artistic processing, National Institute of Arts and Design named after Kamoliddin Behzod, Tashkent International University Kimyo.

Dizayner faoliyatining ob'ekti - bu inson hayotiy faoliyatining barcha sohalariga oid har qanday mahsulot turlarini qamrab oladi. Ijodkor-rassomlardan farqli o'laroq, dizaynda faoliyat olib boruvchi mutaxassislar o'z g'oyalarini maqsadli qo'llashga e'tibor qaratgan holda rivojlantiradilar. Dizayn sohasining aktual yo'nalishlaridan biri bo'lgan libos dizayni sohasida kasbiy malakaga ega bo'lish uchun badiiy did va libos eskizlarini chizish ko'nikmalarining o'zi yetarli emas. Dizayn murakkab badiiy-texnik soha bo'lganligi sababli, uni faqatgina ta'lim dasturlarida belgilangan auditoriya soatlari mobaynida o'zlashtirib bo'lmaydi. Shu bilan birga malakali libos dizayneri bo'lishi uchun iste'dodning o'zi ham kamlik qiladi.

Metodlar va o'rganilganlik darajasi. So'nggi yillarda O'zbekistonda dizayn metodologiyasining XX asr mobaynida shakllantirilgan asoslari hamda, uning XXI asr davomida aktuallik kasb etib kelayotgan aspektlarini tadqiq etish dolzarblik kasb etmoqda. Aytish mumkinki, shu kunga qadar yurtimiz tadqiqotchilari tomonidan dizayn metodologiyasi asoslarining soha amaliyotidagi ustuvor jihatlari yetarli darajada tadqiq etilmagan. Natijada, bugungi kunda mamlakatimizdagi dizayn sohalar doirasida mutaxassislarning "dizayn-loyihalash" faoliyatlarini ob'ektiv tadqiq etish borasida muammolar mavjudligi ko'zga tashlanmoqda. XX asrning taniqli dizayn nazariyotchilaridan biri bo'lgan Tomas Maldonadoning ta'rifi bo'yicha: "Dizayn - ijodiy faoliyat, uning maqsadi sanoatda ishlab chiqarilgan ob'ektlarning tashqi qo'rinishiga doir sifatlarini aniqlash; shaklning bu sifatleri uning nafaqat tashqi ko'rinishga, balki, tizimni yaxlit birlikka aylantiruvchi (ishlab chiqaruvchi va iste'molchi nuqtai nazaridan) tarkibiy va funksional bog'lanishlarga taalluqlidir. Dizayn sanoat ishlab chiqarishi natijasida yuzaga keladigan inson muhitining barcha aspektlarini qamrab olishga intiladi" [1]

Lotin tilidan kelib chiqqan italyancha disegno so'zi uzoq vaqt davomida "chizma, tasvir" so'zlarining tavsifi uchun hamda, "g'oya, loyiha, reja" ma'nolarida qo'llanilgan. XVI -asr Italiya Uyg'onish davri san'atida, "disegno intero" iborasi rassom tomonidan shakllantirilgan san'at asari g'oyasi - konsepsiyasini anglatgan. 1588 yilgi Oksford lug'ati so'zning quyidagi talqinini beradi: "mutaxassis tomonidan amalga oshirilishi kerak bo'lgan narsa uchun o'ylab topilgan reja yoki jadval, kelajakdagi san'at asarining birinchi qoralama tasviri - eskizi". Richard Redgreyvning fikricha: "Dizayn ikki tomonlama hususiyatga ega. Birinchi navbatda - yaratilgan ob'ektning foydalanish maqsadiga qat'iy rioya qilish. Ikkinchisi - bu foydali tizimning go'zalligi yoki bezaklari [1].

Jahon miqyosidagi dizayn amaliyotida - "dizayn-loyihalash" faoliyati ta'kidlab o'tilgan birinchi hususiyat asosida ya'ni, dizayn mahsulotlarining foydalanish hususiyatlarini takomillashtirish maqsadi ustunlik qiladi. Mamlakatimiz dizayn amaliyotida Rossiyadagi soha amaliyotidagidek, ikkinchisi hususiyat aniqrog'i, dizayn ob'ektlarining tashqi go'zalligini shakllantirish ustunlik qiladi.

XX asrning o'rtalarida professional leksikonda sanoat ishlab chiqarish sharoitlarida shakl hosil qilish jarayonlariga "industrial dizayn" (sanoat dizayni) atamasi qo'llanilgan. So'ngra, XX asrning so'nggida sanoat ishlab chiqarish uchun shakl hosil qilish jarayonlaridagi badiiy -loyihalash faoliyati "dizayn" deb nomlana boshlagan.

Dizayn faoliyatining predmetini "insonni o'rab turgan uyg'un, mazmunli va ifodali buyumlar - fazoviy muhitini yaratish" tashkil etadi. Dizayn-loyihalash faoliyatining ob'ekti turli xil ob'ektlar bo'lishi mumkin. Ularga: texnik mahsulotlar, ijtimoiy ishlab chiqarish mahsulotlari, ularning "inson-ob'ekt-muhit" munosabatlar tizimidagi komplekslari, shuningdek, "ob'ektning nafaqat tashqi ko'rinishi, balki, asosiy o'rinda, ishlab chiqarish, iste'mol va ijtimoiy munosabatlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan funksional va kompozitsion yaxlitlik" jihatlari tashkil etadi.[1]

Dizayn loyihalash faoliyati - loyihalashtirilgan ob'ektning barcha ijtimoiy zaruriy xususiyatlarining yaxlit tuzilishi va kombinatsiyasidan tashkil topadi. Dizaynning asosiy ishchi kategoriyalari quyidagilardan iborat:

Obraz - dizaynerning ijodiy yondoshuvi asosida loyihalangan badiiy obrazli model;

Funksiya - buyum bajarishi lozim bo'lgan vazifa;

Morfologiya - mahsulot shaklining funksiyasi, tayyorlash materiali va usuliga mos ravishda tashkil etilgan hamda dizaynerning g'oyasini mujassamtirilgan tuzilishi;

Texnologik shakl - ishlab chiqarish texnologiyasiga mos texnik hususiyatlari;

Estetik qiymat - obe'ktning sub'ektning estetik idealiga mos kelishi.

Dizayn xaqidagi yuqoridagi fikrlar uning yo'nalishlaridan biri bo'lgan "Libos dizayni" sohasiga ham taaluqlidir. Shu sababli, soha ta'limida bo'lajak mutaxassislarining liboslardagi konstruktiv-texnologik va badiiy-ijodiy xususiyatlarni mutanosiblikda qo'llash bo'yicha kasb malakasini shakllantirish ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Xususan, bugungi kunda O'zbekistonda "Libos dizayni" sohasida ta'lim jarayonlarini olib boruvchi Oliy ta'lim dargohlari – Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutining "Libos dizayni" kafedrasini; Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institutining "Kostyum dizayni" kafedrasini; hamda, Toshkentdagi Kimyo universitetining "Libos dizayni" kafedralarida soha doirasidagi ta'lim jarayonlari yuqorida tadqiq etilgan dizayn-loyihalash faoliyatini qamrab olgan ta'lim dasturlari asosida olib borilmoqda. Shuningdek, viloyatlardagi universitetlar qoshida tashkil etilgan libos dizayni yo'nalishlarida ham ta'lim jarayonlari ushbu ta'lim dasturlariga muvofiq yo'lga qo'yilgan. Toshkent shahridagi Singapur menejmentni rivojlantirish institutining "Fashion product and promotion" fakultetida sanab o'tilgan nazariy-amaliy faoliyatlar libos dizayni sohasidagi fashion marketing bilim va ko'nikmalari bilan uyg'un holda olib borilmoqda.

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy Rassomlik va dizayn institutining "Libos dizayni" kafedrasini. Mazkur institut va unda olib borilayotgan dizayn ta'limi jarayonlarining tashkil etilishi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 23 yanvardagi "O'zbekiston Badiiy Akademiyasini tashkil etish haqidagi Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 11 martdagi 131-sonli Qaroriga asosan Mannon Uyg'un nomidagi Toshkent davlat san'at institutining (hozirgi O'zbekiston san'at va madaniyat instituti) Rassomlik fakulteti negizida Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutini tashkil topishi bilan shakllantirilgan. O'sha davrda institutining nomida "dizayn" atamasining qo'llanilishi bilan ushbu soha rasmiy maqomga ega bo'lgan hamda dizayn ta'limini tez suratlar bilan shakllanishiga yo'l ochgan desak mubolag'a bo'lmaydi.[2]

"Respublikamizda dizayn sohasi bo'yicha malakali mutaxassis kadrlar tayyorlashga talab yuqoriligi sababli 1999-2001 yillar mobaynida ushbu institutning rektori vazifasida faoliyat olib borgan professor S.Abdullaev tomonidan Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti amaliy san'at fakulteti tarkibida "Dizayn" kafedrasini tashkil etilgan. Uning tarkibida 5120900 - Dizayn ta'lim yo'nalishidagi ko'plab ixtisosliklar qatorida "Libos dizayni" sohasi bo'yicha ham professor X.Kamilova bilan hamkorlikda libos dizaynerlarini tayyorlaydigan ta'lim tizimi yo'lga qo'yilgan.

2001 yildan "Dizayn" kafedrasidan "Liboslar dizayni" kafedrasini ajralib chiqqan. 2003 yilda "Dizayn" fakulteti tashkil etilgan".[3] "Kafedrada hozirgi kunda quyidagi ta'lim yo'nalishlari bo'yicha malakali mutaxassis kadrlar tayyorlanadi:

Bakalavr ta'lim yo'nalishlari:

60210400 - "Dizayn (libos va gazlamalar)"

60112400 - "Professional ta'lim: dizayn (libos va gazlamalar)

Magistratura yo'nalishida:

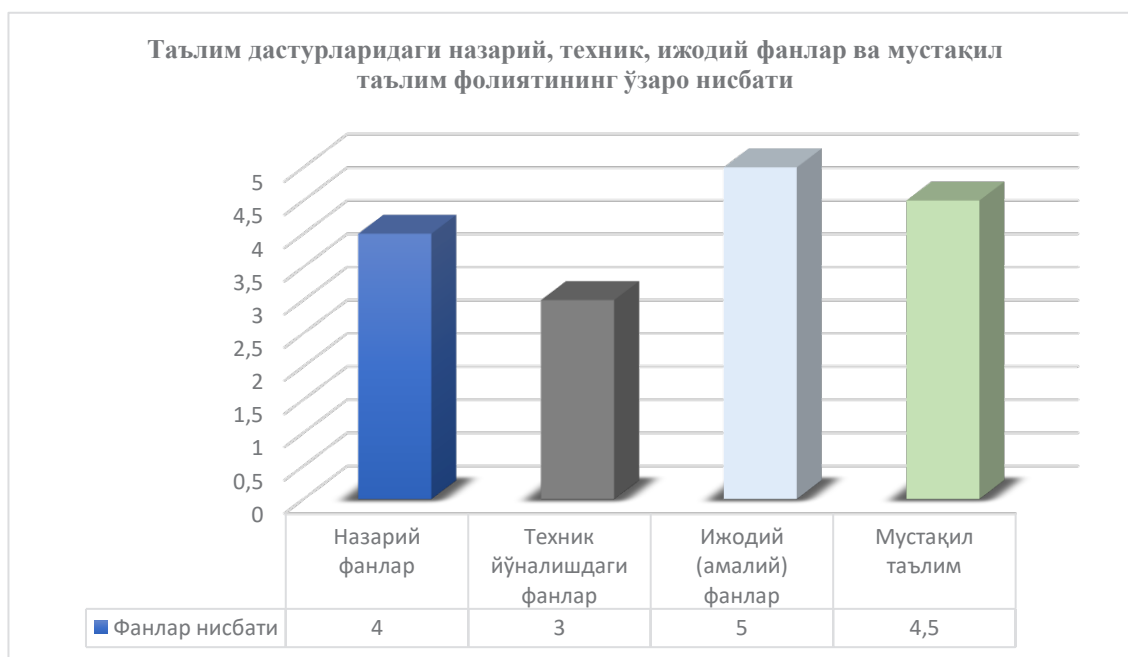
"Dizayn (libos va gazlamalar)" mutaxassisligi bo'yicha oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlanadi.

"Libos dizayni" kafedrasida bakalavr ta'lim yo'nalishlarida quyidagi: Libosda kompozitsiya va rang, Dizayn - loyihalash, Tikuv buyumlari texnologiyasi, Kiyimni konstruksiyalash, Zamonaviy moda va uslublar tarixi, Dizayn metodologiyasi asoslari, Feyshn ilustratsiya, Bosh kiyim va aksessuarlarni loyihalash, Dizayn va reklama, Kostyum va uning bichimi tarixi, Dizayn ob'ektini kompyuterda loyihalash mutaxassislik fanlari o'qitiladi.

Magistratura ta'lim yo'nalishida esa Kreativ loyihalash, Moda dizaynida tadqiqot, Turli materiallarda badiiy loyihalash, Feyshn marketing kabi mutaxassislik fanlari o'qitiladi".[4]

Mazkur tadqiqotda Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutining "Libos dizayni" kafedrasida olib borilayotgan ta'lim jarayonlari - nazariy, texnik, ijodiy (amaliy) fanlar hamda mustaqil ta'lim faoliyati kesimida tahlil etildi. Tahlil xulosalari qayd etib o'tilgan yo'nalishda o'qitiladigan fanlar nisbati asosida shakllantirildi. (1-jadval). Xususan, xulosada kafedra faoliyatida "Libos dizayni" sohasining nazariy aspektlarini o'z ichiga olgan fanlar, ushbu soha doirasida talabalarning kasb malakalarini shakllantirishlarida asosiy o'ringa ega bo'lgan texnik yo'nalishdagi fanlar nisbatidan ortiq ekanligi qayd etildi. Bu esa, "dizayn-loyihalash" faoliyatini samarali tashkil etishda zarur bo'lgan dizayn kategoriyalarining uch bosqichini (ob'ektning funksiyasi, morfologiyasi va texnologik shakl berish jarayonlari) qamrab olgan bilim va ko'nikmalarning talabalarda yetarli darajada

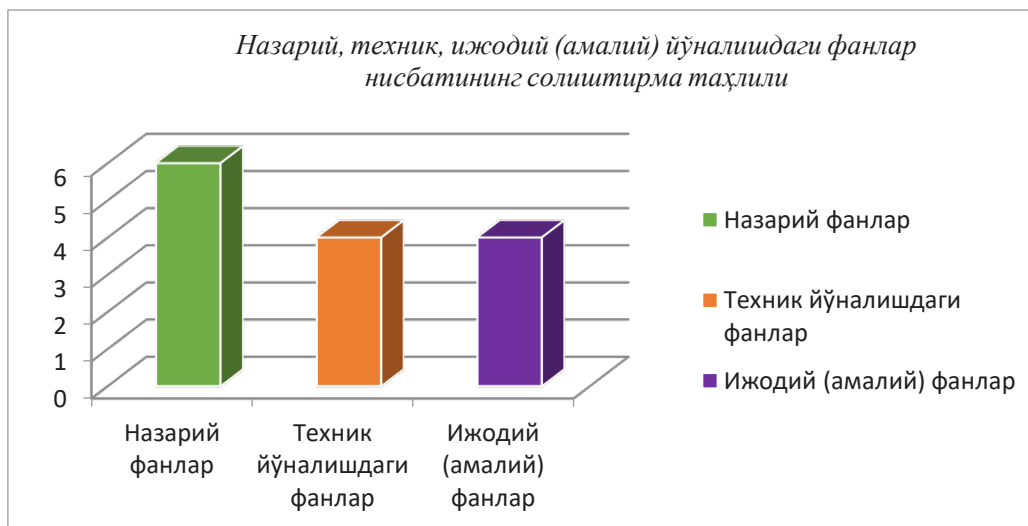
shakllantirilishida muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Shuningdek, tadqiqot davomida ijodiy (amaliy) fanlar nisbati ta'lim jarayonlarida o'qitiladigan nazariy va texnik yo'nalishdagi fanlarga nisbatan ortiq ekanligi aniqlandi. Mazkur xulosadan kelib chiqadiki, kafedrada o'qitilayotgan ijodiy (amaliy) fanlar nisbati bo'lajak mutaxassislar ya'ni, talabalarning liboslarni loyihalash faoliyatlaridagi estetik, loyihaviy va amaliy jarayonlarni talab darajasida amalga oshirishlariga yordam beradi. Shuningdek, tahlil natijalari asosida kafedra faoliyatida mustaqil ta'lim faoliyatiga ham keng o'rin berilayotganligi qayd etildi. Bu esa, libos dizayni sohasi ta'limining asosiy talablaridan biri bo'lgan malakali - "amaliyotchi dizayner" mutaxassislarni shakllanishida muhim jihatlardan hisoblanadi. Sababi, dizayn-loyihalash faoliyati doirasidagi kasb malakalarini ta'lim dasturlarida belgilangan auditoriya soatlari mobaynidagina o'zlashtirib bo'lmaydi. Bu jarayonda talabalar tomonidan mustaqil ta'lim mashg'ulotlari davomida olib boriladigan texnik-ijodiy faoliyatlar malakali mutaxassislar shakllanishida aktual ahamiyat kasb etadi.

1-jadval. Ta'lim dasturlaridagi nazariy, texnik, ijodiy (amaliy) fanlar hamda mustaqil ta'lim faoliyati kesimidagi tahlil natijalari.

Toshkentdagi Kimyo universitetining "Libos dizayni" kafedrasida hozirgi kunda quyidagi ta'lim yo'nalishlari bo'yicha malakali mutaxassis kadrlar tayyorlanadi: Bakalavr ta'lim yo'nalishi: 60210400 - Dizayn (kostyum). "Libos dizayni" kafedrasida ta'limi 4 yilni (8 semestr) tashkil etadi. Talabalar ta'lim jarayonlarida liboslarni loyihalash, moda illustratsiyalarini yaratish, modellashtirish, materiallarga badiiy bezak berish, libos yaratishning texnologik bosqichlarini o'rganish, kompyuter dasturlari yordamida dizayn – loyihalar yaratish va modellashtirish kabi bilim va ko'nikmalarni egallaydilar.

"Libos dizayni" kafedrasida bakalavr ta'lim yo'nalishlarida quyidagi: Libos dizayni, Loyihalash, San'at tarixi, Rangshunoslik, Kostyum tarixi, Materialshunoslik, San'at psixologiyasi, Eksperimental grafika, Modellashtirish, Moda tarixi, Kompyuter dizayni (Clo 3D), Moda mediasi, Modadagi fotografiya, Dizayn metodologiyasi mutaxassislik fanlari o'qitiladi" [5].

2-jadval. Ta'lim jarayonlarida o'qitiladigan nazariy, texnik, ijodiy (amaliy) fanlar nisbatining solishtirma tahlili natijalari.

Mazkur tadqiqotda Toshkent shahridagi Kimyo universitetining “Libos dizayni” kafedrasida ta'lim tizimidagi nazariy, texnik, ijodiy (amaliy) fanlar nisbatining tahlili olib borildi (2-jadval). Tahlil davomida ta'lim jarayonlaridagi texnik va ijodiy (amaliy) fanlarning o'zaro nisbati teng ekanligi aniqlanishi bilan bir qatorda, nazariy fanlarning texnik va ijodiy (amaliy) fanlar nisbatidan 1 barobar ortiq ekanligi xulosa qilindi. Libos dizayni sohasining amaliy sohalar qatoriga kirishini inobatga olgan holda ta'lim jarayonlarida amaliy va texnik fanlarni o'qitish soatlari soha nazariyasiga doir fanlar uchun belgilangan me'yordan ortiq bo'lishi zarurligini qayd etish joiz.

Xulosa. Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti hamda Toshkent shahridagi Kimyo xalqaro universitetining “Libos dizayni” kafedralari ta'lim tizimidagi nazariy, texnik va ijodiy (amaliy) fanlarning ta'lim jarayonidagi o'rnini solishtirma tahlili natijasida quyidagi xulosalar qayd etildi:

ushbu oliy ta'lim tizimlarida libos dizayni sohasining nazariy aspektlari shakllanishi va rivojlanish jarayonlarini o'qitishga yetarli darajada e'tibor berilmoqda. Ammo, ta'lim jarayonlarida moda tarixining ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy aspektlar doirasidagi rivojlanish mexanizmlari, dizayn metodologiyasi asoslarining zamonaviy ilm-fan nuqtai nazaridan ustuvor bo'lgan prinsiplari, hamda talabalarning ushbu bilimlardan dizayn-loyihalash amaliyotida samarali foydalanishiga doir bilim va ko'nikmalari tor doirani qamrab olmoqda;

shu bilan bir qatorda O'zbekistonda dizayn metodologiyasi asoslari bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar, nashr etilayotgan ilmiy maqolalar sanoqli bo'lib, ularda soha metodologiyasining uning amaliyoti rivojida ustuvorligi masalalari mutaxassislar e'tiboridan chetda qolmoqda.

Bundan kelib chiqadiki, o'zbek moda industriyasining istiqboldagi rivojlanish faktorlari birinchi galda mazkur soha bo'yicha sifatli bilimga ega bo'lgan malakali kadrlar yetishtirish mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish va bu borada moda industriyasi rivojlangan davlatlar ta'lim tizimidagi nau xaularni amalga tadbiq etish jarayonlariga to'g'ridan to'g'ri bog'liq.

Ushbu yo'nalishlar doirasida ta'lim tizimlarini tashkil etish jarayonlarida asosiy e'tiborni qayd etib o'tilganidek, nazariy, texnik, ijodiy (amaliy) yo'nalishdagi fanlarning nisbatlarini dizayn-loyihalash amaliyoti talablaridan kelib chiqqan holda tizimli shakllantirish hamda ta'lim tizimini to'g'ridan to'g'ri amaliyotga bog'langan holda olib borish vazifalariga qaratish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

<https://ru.wikipedia.org/Design>

Хасанова Н.С. XX аср Ўзбекистон бадиий таълими (тарихи ва ривожининг асосий тенденциялари)/ Илмий муҳаррир санъатшунослик доктори, профессор К. Б. Оқилова; – Тошкент: “San’at” журнали нашриёти, 2014. – 324 б. (Монография).

Умарова З., М.Иргашева. Ўзбекистонда дизайн таълими: шаклланиш ва ривожланиш босқичлари. Ozbekiston badiiy akademiyasi Kamoliddin behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn

<http://interscience.uz>

Instituti “Dizayn - sanat va fan tutashuvidagi faoliyat sifatida” Mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. 2023 y. 131-b.

<https://mrdi.uz/institut/fakultetlar/amaliy-sanat-va-dizayn/libos-dizayni-kafedrasi/>

<https://kiut.uz/uz/institute/submenu/academic-departments/libos-dizayni/>

Аброзе Е. Индустрия моды в условиях глобализации культуры: автореферат дисс. ... кандидата культурологических наук. 24.00.01/теория и история культуры(культурология). –Санкт-Петербург.: 2006. – с. 7.

Гофман А.Б. Мода и социальные группы / А.Б. Гофман // Тр. ВНИИ техн. эстетики. М., 1988. - Вып. 54. - С. 67-80.

Зырина М. А. Современные аспекты проектной деятельности дизайнера Текст. // Мода и дизайн: исторический опыт новые технологии/ пер. С. Н. Зенкина. М.: Издательство им. Сабашниковых, 2004. 512 с.5: